

שם מחלקה: פילוסופיה יהודית

שם ומספר הקורס: 30846

מיסטיקה אסלאמית בהגות היהודית של ימי הביניים

שם הקורס באנגלית: Islamic Mysticism in Medieval Jewish Thought

שם המרצה: ד"ר ח'אלד אבו ראס

סוג הקורס: שיעור

שנת לימודים: תשפ"ד/2023-2024 סמסטר: א' היקף שעות: 2 ש"ש
אתר הקורס באינטרנט:

א. מטרת הקורס ותוצרי למידה (מטרות על / מטרות ספציפיות):
המיסטיקה האסלאמית, הצופיות, כמו שיטות מחשבה אסלאמיות אחרות, השפיעה על עולמם הרוחני של היהודים והותירה חותמה גם על פולחנם הדתי. עדות חשובה לתהודתם של הרעיונות הצופיים בהגות היהודית עולה מספרו של ר' בחיי אבן פקודה, ספר חובות הלבבות. השפעה צופית גם על הפולחן היהודי ועל התפתחות הרוחניות היהודית ניכרת בהתגבשות חוג יהודי-חסידי במצרים במאה ה-13 בידי ר' אברהם בן הרמב"ם. בקורס זה נציג את האמונה והתיאולוגיה האסלאמית ונבקש לעמוד על אופי ההשפעה הצופית על ההגות היהודית, ולהבין את האופי בשאלת הפרקטיקה הדתית ותרגילי ההתפעלות הרוחנית מן המיסטיקה הצופית.

תוצרי למידה:

- לעמוד על הרקע התרבותי שבו צמחה החסידות היהודית בארצות האסלאם.
- להכיר את ראשית המגעים בין יהודים למוסלמים בתחום המיסטיקה.
- להכיר את הביוגרפיה של צאצאי הרמב"ם אשר עמדו בראש החוג החסידי היהודי במצרים, כמו: ר' אברהם בן הרמב"ם, ר' דוד בן יהושע מימוני.
- לפתח כושר ניתוח של טקסטים מספרות החסידות היהודית בארצות האסלאם של ימה"ב.

ב. תוכן הקורס:

רציונל, נושאים: נפתח את הדיון שלנו במיסטיקה היהודית הצופית בספרד המוסלמית. כמו כן, נדון בהרחבה בחיבור חובות הלבבות לר' בחיי אבן פקודה ומקורותיו. נקדיש דיונים נרחבים לחקר הספרות האתית היהודית-ערבית של צאצאי משפחת הרמב"ם: המספיק לעובדי השם לר' אברהם בן הרמב"ם וספר מורה הפרישות ומדריך הפשיטות לר' דוד מימוני.

מהלך השיעורים:

הקורס יתנהל לפי שיטת ההוראה הפרונטלית, הכוללת מפגשי למידה שיתקיימו בכיתה, משימות א-סינכרוניות. המפגשים יעסקו בחומרי הקריאה ובדיונים ההשוואתיים בין עמדות דומות ושונות של הצופיות, המיסטיקה האסלאמית, והחסידות היהודית בארצות האסלאם של ימי הביניים.

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים:

מס' השיעור	נושא השיעור	קריאה נדרשת
1	מבוא לצופיות, המיסטיקה האסלאמית.	שרה סבירי, הסופים אנתולוגיה .
2	הרקע הרעיוני והחברתי להגותו של ר' בחיי אבן פקודה.	רפאל ישפה, פילוסופיה יהודית בימי הביניים , רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, 2005, א, 445-465.
3	חובות הלבבות לר' בחיי אבן פקודה.	ר' בחיי אבן פקודה, ספר ההזרחה אל חובות הלבבות , תרגם בנימין אברהמוב, רמת-גן תשע"ט.
4	חובות הלבבות לר' בחיי אבן פקודה.	ר' בחיי אבן פקודה, ספר ההזרחה אל חובות הלבבות .
5	מחובות הלבבות לשירת הלבבות – מוטיבים צופיים בשירה העברית בספרד המוסלמית.	א' מירסקי, מחובות הלבבות לשירת הלבבות , ירושלים תשנ"ב.
6	מחובות הלבבות לשירת הלבבות – מוטיבים צופיים בשירה העברית בספרד המוסלמית.	א' מירסקי, מחובות הלבבות לשירת הלבבות .

7	רקע היסטורי ועיוני על החסידות בקרב יהודי מצרים במפנה המאות הי"ב-הי"ג, רמת-גן תש"ף.	ר' אברהם בן הרמב"ם, ספר המספיק לעובדי השם, תרגם נסים דנה, מהד' 2
8	קריאה בחיבור המספיק לעובדי לר' אברהם בן הרמב"ם.	ר' אברהם בן הרמב"ם, ספר המספיק לעובדי השם.
9	קריאה בחיבור המספיק לעובדי לר' אברהם בן הרמב"ם.	ר' אברהם בן הרמב"ם, ספר המספיק לעובדי השם.
10	קריאה בחיבור המספיק לעובדי לר' אברהם בן הרמב"ם.	ר' אברהם בן הרמב"ם, ספר המספיק לעובדי השם.
11	קריאה בחיבור מורה הפרישות ומדריך הפשיטות לר' דוד המימוני.	ר' דוד בן יהושע מימוני, ספר הפרישות ומדריך הפשיטות, תרגם יוסף ינון-פנטון, ירושלים תשמ"ז.
12	קריאה בחיבור מורה הפרישות ומדריך הפשיטות לר' דוד המימוני.	ר' דוד בן יהושע מימוני, ספר הפרישות ומדריך הפשיטות.
13	קריאה בחיבור מורה הפרישות ומדריך הפשיטות לר' דוד המימוני.	ר' דוד בן יהושע מימוני, ספר הפרישות ומדריך הפשיטות.
14	קריאה בחיבור התגלות הסודות והופעת המאורות לר' יוסף בן יהודה בן יעקב אבן עקנין.	ר' יוסף בן יהודה בן יעקב אבן עקנין, התגלות הסודות והופעת המאורות: פירוש שיר השירים, ערך ותרגם אברהם שלמה הלקין, ירושלים תשכ"ד.

ג. דרישות קדם:

אין.

ד. חובות / דרישות / מטלות:

בקורס זה יש חובת נוכחות בכל השיעורים, שתיבדק מדי שיעור. תלמיד שייעדר מעל שתי הרצאות ללא סיבה מוצדקת לא יורשה לגשת לבחינה המסכמת או להגיש עבודה, ולא יקבל ציון בקורס.

חובה להכין משיעור לשיעור את דפי המקורות שיוחלקו ע"י המרצה.

עבודה מסכמת בסוף שנה: 100%.

ו. ביבליוגרפיה:

ספרי הלימוד

1. אבן פקודה, ר' בחיי, **ספר ההזרחה אל חובות הלבבות**, תרגם בנימין אברהמוב, רמת-גן: הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, תשע"ט/2019.
2. בן הרמב"ם, ר' אברהם, **ספר המספיק לעובדי השם**, תרגם נסים דנה, רמת-גן: הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, תשמ"ט/1989.
3. בן יהושע מימוני, ר' דוד, **ספר הפרישות ומדריך הפשיטות**, תרגם יוסף ינון-פנטון, ירושלים: מקיצי נרדמים, תשמ"ז.
4. אבן עקנין, ר' יוסף בן יהודה בן יעקב, **התגלות הסודות והופעת המאורות: פירוש שיר השירים**, ערך והגיה ותרגם בצירוף הערות אברהם שלמה הלקין, ירושלים: מקיצי נרדמים, תשכ"ד.
5. מירסקי, אהרון, **מחובות הלבבות לשירת הלבבות**, ירושלים: מאגנס, תשנ"ב.
6. סבירי, שרה, **הסופים: אנתולוגיה**, תל-אביב: הוצאת אוניברסיטת תל-אביב, 2008.

חומר לקריאה מומלצת

1. אידל, מ', 'מיסטיקה יהודית ומיסטיקה מוסלמית', **מחניים** 1 (תשנ"ב), 28-33.
2. בנט, ד', 'המקורות המשותפים לבחיי אבן פקודה ולגזאלי', **ספר מגנס**, ירושלים תרצ"ה, 23-30.
3. גולדרייך, ע', 'המקורות הערביים האפשריים של ההבחנה בין "חובות האיברים" ו"חובות הלבבות"', **תעודה** ו (תשמ"ו), 179-208.
4. דן, יוסף, ספרות המוסר והדרוש, ירושלים 1975, 47-68.
5. וידר, נפתלי, **התגבשות נוסח התפילה במזרח ובמערב – קובץ מאמרים**, ירושלים תשנ"ח.
6. ישפה, רפאל, **פילוסופיה יהודית בימי הביניים: מרב סעדיה גאון עד הרמב"ם**, כרך א, רעננה תשס"ה, 445-571; כרך ג, רעננה תשס"ז, 441-492.
7. לצרוס-יפה, חוה, 'בין הלכה ביהדות להלכה באסלאם: על כמה הבדלים עיקריים ומשניים', **תרביץ** נא, ב (תשמ"ב), 207-225.
8. _____, 'יהדות ואסלאם', **עיון ומעש** ב (תשמ"א), 171-174.
9. _____, 'מקור חדש לתולדות הצופיות היהודית', **תרביץ** נב, ד (תשמ"ג), 665-668.
10. מימון, דב, 'גבולות המפגש בין יהדות רבנית ומיסטיקה מוסלמית: א', **אקדמות** ז (תשנ"ט), 9-29.
11. _____, 'גבולות המפגש בין יהדות רבנית ומיסטיקה מוסלמית: ב', **אקדמות** ח (תש"ס), 43-72.

12. _____, 'סובלנות למרות אי-הסכמה במצרים הימי ביניימית: רבי אברהם בן הרמב"ם והמיסטיקנים המוסלמים', **ע[ן]ל הסובלנות**, בעריכת שלמה פיישר ואדם סליגמן, ירושלים תשס"ח, 363-355.
13. מרגליות, ראובן, 'תולדות רבנו אברהם בן הרמב"ם', בתוך: ר' **אברהם בן מימון, מלחמות השם**, עורך ראובן מרגליות, ירושלים תשי"ג, 44-11.
14. סולניק-דנקוביץ, אלומה, 'על דמותו והגותו של המיסטיקן חאתם אלאצם; אנקדוטות צופיות במקורות יהודיים', **ספונות ח [כג] (תשס"ג)**, 97-75.
15. פנטון, יוסף ינון, 'תורת הדבקות במשנתו של ר' אברהם בן הרמב"ם: קטעים מתוך החלק האבוד של 'המספיק לעובדי השם' **דעת** 50-52 (תשס"ג), 119-107.
16. _____, 'על מערכת הצדיקים במיסטיקה היהודית ובמיסטיקה המוסלמית, **דעת** 39 (תשנ"ז), 22-5.
17. _____, 'יחסים בין יהודים למוסלמים לאור מסמכי הגניזה', **תעודה** 15 (1999), 364 351.
18. _____, 'מורשתם הספרותית של צאצאי הרמב"ם', **פעמים** 97 (תשס"ד), 25-5.
19. _____, 'הרמב"ם והראב"ם – המשכיות ושוני', **הרמב"ם: שמרנות, מקוריות, מהפכנות**, בעריכת אביעזר רביצקי, כרך א', ירושלים תשס"ט, 42-17.
20. פרידמן, מרדכי עקיבא, 'מחלוקת לשם שמים; עיונים בפולמוס התפילה של ר' אברהם בן הרמב"ם ובני דורו', **תעודה י (תשנ"ו)**, 298-245.
21. _____, 'משא ומתן בין חכם מתימן לר' אברהם בן הרמב"ם על כסף הכתובה ועל סמכות המסורת', **תעודה יד (תשנ"ח)**, 192-139.
22. צפרוני, אברהם, **מבוא לספר חובות הלבבות**, תל-אביב תש"ט, 53-5.
23. קויפמן, דוד, 'תורת האלהות של ר' בחיי אבן פקודה', **מחקרים בספרות העברית של ימי הביניים**, תרגום מגרמנית ישראל אלדד, ירושלים תשכ"ה, 77-11.
24. שוורץ, דב, 'המתח בין המוסר המתון למסור הסגפני בפילוסופיה היהודית בימי הביניים', בתוך: ד' סטטמן וא' שגיא (עורכים), **בין דת למוסר**, רמת גן תשנ"ד, 208-185.
25. שוסמן, אביבה, 'שאלת המקורות המוסלמיים לחיבורו של ר' אברהם בן הרמב"ם כתאב כפאיה אלעאבדין', **תרביץ נ"ה (תשמ"ו)**, 251-229.

חומר לקריאה מומלצת בלועזית

26. Idel, Moshe, 'Mystique juive et pensée musulmane', *Perspectives* 9 (2002), 138-157.

27. Ariel David. S., 'The Eastern Dawn of Wisdom - The Problem of the Relation between Islamic and Jewish Mysticism', *Studies in Medieval Judaism* II (1985), 149-157.
28. Block, Tom, 'Moses Maimonides and the Sufis of Islam', *Sufi* 64 (2004-2005) 26-31.
29. Blumenthal D. R., 'Maimonides' Intellectualist Mysticism and the Superiority of the Prophecy of Moses', *Approaches to Judaism in Medieval Times* I (1984), 27-51.
30. _____, 'Maimonides, Prayer, Worship and Mysticism', *Prière, Mystique et Judaïsme*, Paris 1987, 89-106.
31. Dan J., 'Ashkenazi Hasidism and the Maimonidean Controversy ', *Maimonidean Studies* 3 (1995), pp. 29-47.
32. Goitein, Shlomo Dov, 'A Treatise in Defence of the Pietists by Abraham Maimonides', *Journal of Jewish Studies* 16 (1965), 105-114.
33. _____, 'A Jewish Addict to Sufism', *JQR* 44 (1953-1954), 37-49.
34. _____, 'Islamic Mysticism and Jewish Mysticism', *Jews and Arabs, Their Contacts Through the Ages*, New York 1964.
35. _____, 'Abraham Maimonides and His Pietist Circle', Alexander Altmann (ed.). *Jewish Medieval and Renaissance Studies*, Cambridge 1967, 145-164.
36. Halkin, Abraham S., *A Jew in a Muslim Environment: The Sufi Outlook of Abraham Maimonides*, Jerusalem 1977.
37. Cohen M. R., 'Correspondence and Social Control in the Jewish Communities of the Islamic World; a Letter of the Nagid Joshua Maimonides', *Jewish History* 1,2 (1986), 39-48.
38. _____, 'Maimonides' Egypt', *Moses Maimonides and His Time*, Washington 1989, 21-34.

39. Lazaroff, Allan., “Bahya’s Asceticism against its Rabbinic and Islamic Background”, *JJS* XXI (1970), nos. 1-44, 11-38.
40. Fenton, Paul B., ‘Some Judaeo-Arabic Fragments by Rabbi Abraham he-Hasid, the Jewish Sufi ’, *JJS* 26 (1981), 47-72.
41. _____, ‘Jewish Attitudes to Islam: Israel Heeds Ishmael’, *Jerusalem Quarterly* 29 (1983), 84-102.
42. _____, ‘The Literary Legacy of David Ben Joshua, Last of the Maimonidean Nēgīdim’, *JQR* 75 (1984), 1-56.
43. _____, ‘A Mystical Treatise on Prayer and the Spiritual Quest from the Pietist Circle’, *JSAI* 16 (1993), 137-175
44. _____, ‘A Mystical Treatise on Perfection, Providence and prophecy from the Jewish Sufi Circle’, *The Jews of Medieval Islam*, edited by Daniel Frank, Leiden New York 1995, 301-334
45. _____, ‘Judaism and Sufism’, Seyyed Hossein Nasr and Oliver Leaman (eds.), *A History of Islamic Philosophy*, London 1996, 755-768.
46. _____, ‘Abraham Maimonides (1186-1237): Founding a Mystical Dynasty’, Moshe Idel and Ostow Mortimer (eds), *Jewish Mystical Leaders and Leadership in the 13th Century*, Northvale 1998, 127-154.
47. _____, ‘Jewish-Muslim Relations in the Medieval Mediterranean Area’, *The Cambridge Genizah Collections*, Cambridge 2002, 152-159.
48. _____, ‘Judaism and Sufism’, *The Cambridge Companion to Medieval Jewish Philosophy*, Cambridge 2003, 201-217.
49. Russ-Fishbane Elisha, *Judaism, Sufism, and the pietists of medieval Egypt: a study of Abraham Maimonides and his times*, New York: Oxford University Press 2015.
50. Svir, Sara, “Spiritual Trends in Pre-Kabbalistic Judeo-Spanish Literature: The Cases of Bahya Ibn Paquda and Judah Halevi”, *Donaire* 6 (Abril 1996), 78-84.

